

Van FABulous Farmers naar een FABuleuze toekomst voor de landbouw in Vlaanderen

10 aanbevelingen voor een landbouwbeleid
dat ecosysteemdiensten valoriseert en stimuleert

Colofon

'Van FABulous Farmers naar een FABuleuze toekomst voor de landbouw in Vlaanderen: 10 aanbevelingen voor een landbouwbeleid dat ecosysteemdiensten valoriseert en stimuleert' kadert binnen het Interreg-NWE project FABulous Farmers en formuleert tien aanbevelingen voor het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2023–2027 en het daaraan gekoppelde Vlaamse landbouwbeleid.

Deze publicatie is het resultaat van een samenwerking tussen de 6 Vlaamse projectpartners: **Biobest, Boerenbond, Boerennatuur Vlaanderen, Hooibeekhoeve, ILVO, Landschapspark de Merode en Provincie Antwerpen.**

Auteurs:

Felix Wäckers, Biobest

Michiel Sels, Boerenbond

Sven Defrijn, Boerennatuur Vlaanderen

Mathias D'Hooghe, Boerennatuur Vlaanderen

Leen Vervoort, Boerennatuur Vlaanderen

Katrien Geudens, Hooibeekhoeve

Ellen Truyers, Hooibeekhoeve

Gert Van de Ven, Hooibeekhoeve

Marlinde Koopmans, ILVO

Landbouwers actief in Landschapspark de Merode en het Pajottenland

Sander Dragt, Landschapspark de Merode

Marlies Caeyers, Provincie Antwerpen

Revisie tekst: Artoos group

Lay-out: Communicatiedienst provincie Antwerpen

Maart 2022

Inhoud

Inleiding	4
FABulous Farmers, ook in ons land positief onthaald	7
Waarom FAB-maatregelen stimuleren vanuit het GLB en de bredere EU-wetgeving?	8
De 10 FAB-maatregelen	9
1. Niet-kerende of verminderde grondbewerking	
2. Vruchtwisseling of gewasrotatie	
3. Mengteelten	
4. Groenbedekkers	
5. Werken met materialen rijk aan organische stof	
6. Mestkwaliteit	
7. Boslandbouw of agroforestry	
8. Beheer van houtkanten	
9. Beheer van bloemenranden	
10. FAB-ondersteunende maatregel: fysische en biologische gewasbescherming	
Drempels om met FAB aan de slag te gaan	13
1. Landbouwers hebben een gebrek aan kennis over FAB	
2. FAB-maatregelen vereisen soms een extra investering.	
3. Landbouwers vrezen meer plagen als ze FAB toepassen	
4. Landbouwers hebben geen tijd voor FAB	
5. Het ontbreekt landbouwers aan positieve stimulansen om FAB toe te passen	
10 aanbevelingen voor een FABuleuze toekomst voor de Vlaamse landbouw	17
1. Stimuleer onafhankelijke bedrijfsadviesdiensten rond FAB	
2. Verbreed het systeem van waarnemingen en waarschuwingen	
3. Bevorder de samenwerking en kennisdeling tussen landbouwers rond FAB	
4. Geef ruimte voor FAB in de operationele groepen en demoprojecten	
5. Vereenvoudig informatiebundeling via de verzamelaanvraag	
6. Voorzie eenjarige en breed inzetbare agromilieumaatregelen voor FAB	
7. Waardeer de kennisontwikkeling, resultaten en risico's op het terrein.	
8. Stem de FAB-maatregel af op de teelt	
9. Zorg dat bredere wetgeving de FAB-maatregelen niet ondermijnt	
10. Onderzoek de toepassing van en interacties tussen FAB-maatregelen zodat ze een optimaal resultaat opleveren.	

Inleiding

De klimaatverandering, een verlies aan biodiversiteit en de achteruitgang van de waterkwaliteit zijn slechts enkele van de uitdagingen waarop we dringend een antwoord moeten vinden. Landbouw kan een cruciale rol spelen om het tij te keren en functionele agrobiodiversiteit (FAB) kan hierbij een belangrijk middel zijn.

Functionele agrobiodiversiteit omvat de elementen van biodiversiteit die ecosysteemdiensten leveren aan de landbouw, en die ook voordelen opleveren voor het milieu en de maatschappij als geheel. FAB-maatregelen, genomen op of naast het veld, zorgen ervoor dat nuttige soorten worden aangetrokken, zodat de landbouwer geniet van ecosysteemdiensten zoals bestuiving, plaagbestrijding en een betere bodemkwaliteit. Daardoor moet hij minder externe middelen zoals gewasbeschermingsmiddelen inzetten. Dit zijn duidelijke voorbeelden van hoe FAB een positieve impact heeft op de landbouw, het milieu én de maatschappij. Het thema is daarom belangrijk genoeg om hoog op de agenda te plaatsen.

Om FAB zijn waardevolle rol te laten spelen, is het belangrijk dat beleidsmakers eenduidige wetgeving maken die duidelijkheid en perspectief biedt. Want om hun bedrijfsvoering aan te passen, hebben landbouwers rechtszekerheid nodig en die blijft nog te vaak uit.

Het Europese project FABulous Farmers ondersteunt landbouwers in zes landen intussen om wel de stap te zetten en aan de slag te gaan met FAB-maatregelen. In de praktijk stuiten deze landbouwers echter nog vaak op hindernissen, waarvan verschillende beleidsmatig.

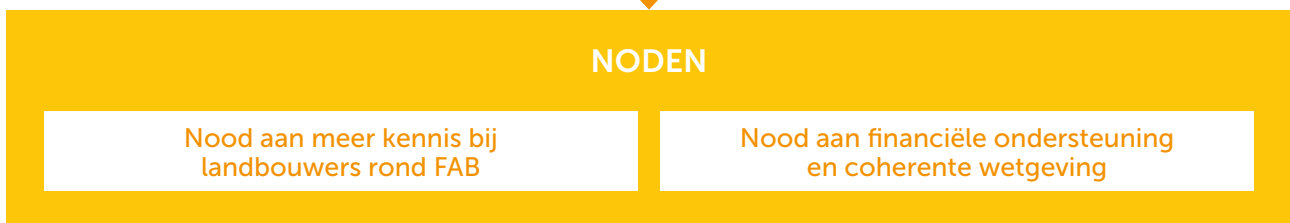
Deze nota doet 10 aanbevelingen voor wetgeving en beleid, zodat meer landbouwers gestimuleerd worden om FAB-maatregelen toe te passen. Niet de volgorde van elke aanbeveling apart is belangrijk, wel het geheel van voorgestelde aanbevelingen.

1. Stimuleer onafhankelijke bedrijfsadviesdiensten rond FAB.
2. Verbreed het systeem van waarnemingen en waarschuwingen.
3. Bevorder de samenwerking en kennisdeling tussen landbouwers.
4. Geef ruimte voor FAB in de operationele groepen en demoprojecten.
5. Vereenvoudig informatiebundeling via de verzamelaanvraag
6. Voorzie eenjarige en breed inzetbare agromilieumaatregelen voor FAB.
7. Waardeer de kennisontwikkeling, de positieve resultaten en risico's op het terrein.
8. Stem de FAB-maatregel af op de teelt.
9. Zorg dat bredere wetgeving de FAB-maatregelen niet ondermijnt.
10. Onderzoek de toepassing van en interacties tussen FAB-maatregelen zodat ze een optimaal resultaat opleveren.

DREMPELS VOOR FAB BIJ LANDBOUWERS

NODEN

BEGELEIDING & ADVIES

WETGEVING & INSTRUMENTARIUM

ONDERZOEK

FABulous Farmers, ook in ons land positief onthaald

Zes landen nemen deel aan FABulous Farmers: België, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Landschapspark de Merode en het Pajottenland zijn de twee pilotgebieden in ons land. De ervaring vanuit de verschillende pilotgebieden in die landen is positief: FAB-maatregelen leveren tastbare voordelen op voor de landbouwers, het milieu en de samenleving.

“Vruchtwisseling geeft mij stabielere opbrengsten.”

“Door de toevoeging van bloemstroken zijn we minder afhankelijk van gewasbeschermingsmiddelen.”

Kris Jacquemyn is melkveehouder en akkerbouwer in Landschapspark de Merode en past het systeem van vruchtwisseling toe. Hij beaamt dat de onkruiden beter onder controle blijven doordat je vroege en late teelten afwisselt. Hierdoor moet hij minder gewasbeschermingsmiddelen gebruiken. ‘Een goede tip als je start met een nieuwe teelt: zet niet te veel, zodat je de teelt eerst kan leren kennen en zorg dat je afzet hebt. Gerst is hiervoor ideaal, aangezien je die zelf kan vervoerden of kan verkopen’, zo stelt hij nog.

Steven Dumortier is akkerbouwer in het Pajottenland en legt bloemstroken aan. ‘Ja, we hebben zo minder land om gewassen op te produceren, maar het verlies aan inkomsten wordt gecompenseerd door de verminderde inputs, een betere gewaskwaliteit en overheidssubsidie. Bovendien zorgen de bloemen voor een prachtig gevarieerd, kleurrijk landschap’ zegt hij.

Tijd dus om FAB-maatregelen wijder te verspreiden... maar daarvoor moeten eerst enkele belangrijke drempels weggewerkt worden.

Waarom FAB-maatregelen stimuleren vanuit het GLB en de bredere EU-wetgeving?

Dit beleidsdocument werpt een licht op de 10 FAB-maatregelen die ecosysteemdiensten bevorderen en de landbouwers minder afhankelijk maken van externe middelen om hun gewassen te beschermen en te doen groeien. Vervolgens leest u wat landbouwers tegenhoudt om de stap te zetten naar functionele agrobiodiversiteit. Die drempels waren voor ons de aanleiding om 10 aanbevelingen te formuleren die de implementatie van FAB-maatregelen stimuleren.

Onze aanbevelingen passen binnen het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) dat landbouwers aanmoedigt om vergroeningsmaatregelen te nemen en duurzamer te boeren. Daarnaast kunnen ze ongetwijfeld ook andere EU-wetgeving inspireren. Want FAB-maatregelen reiken verder dan landbouw. Ze hebben een positieve invloed op heel onze leefomgeving, en in het bijzonder kunnen ze een milderend effect hebben op de klimaatverandering, biodiversiteit stimuleren en waterkwaliteit verbeteren.

- De **klimaatverandering** is een van de belangrijkste uitdagingen waar we momenteel voor staan. Landbouwers ondervinden er als eerste de gevolgen van en hebben er dan ook alle baat bij om hun gronden weerbaarder te maken. Dat kan door te werken aan de bodemkwaliteit. Door de bodembewerking aan te passen, groenbedekkers te gebruiken en organisch materiaal in te brengen, kan het koolstofgehalte in de bodem verhogen. Daardoor komt er minder koolstof in de atmosfeer terecht en vermindert de hoeveelheid broeikasgassen. Bovendien zorgt een hoger organisch stofgehalte van de bodem voor een betere waterabsorptie en -retentie, waardoor overstromingsrisico's en erosie verminderen en water in de bodem langer beschikbaar blijft voor het gewas bij (langdurige) droogte.
- Verder is er ook steeds meer aandacht voor de **biodiversiteit** in onze omgeving. Biodiversiteit is een cruciale factor in de gezondheid van ecosystemen. Ze zorgt voor evenwicht. Ook hier is een belangrijke rol weggelegd voor landbouw, omdat akkers de habitat zijn van heel wat soorten. FAB-maatregelen kunnen bijvoorbeeld een evenwichtig bodemleven stimuleren waardoor water en nutriënten beter beschikbaar worden voor de gewassen. Zo slaan we twee vliegen in één klap.
- Voor de gezondheid van mens en natuur is ten slotte ook de **waterkwaliteit** van cruciaal belang. Landbouwers dragen daar nu al aan bij omdat ze gebonden zijn aan de Europese Nitraatrichtlijn (die vertaald is in het Vlaamse mestbeleid). Doelgerichte FAB-maatregelen kunnen er echter voor zorgen dat landbouwers minder gewasbeschermingsmiddelen moeten gebruiken, wat de waterkwaliteit ten goede komt.

De 10 FAB-maatregelen

De 10 FAB-maatregelen

Goed voor de landbouw, de biodiversiteit én het milieu

1. Niet-kerende of verminderde grondbewerking

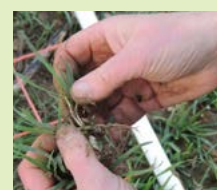
Bij niet-kerende grondbewerking wordt de bodem niet geploegd, maar enkel losgewerkt. Dit is positief voor het bodemleven: hun habitat wordt immers niet jaar na jaar verstoord.

VOORDEEL ► Een stabiel bodemleven zorgt voor een goede structuur van de bodem, waardoor hij luchtiger is en meer water kan opvangen.

2. Vruchtwisseling of gewasrotatie

Bij vruchtwisseling teelt de landbouwer op zijn veld verschillende gewassen na elkaar en over de jaren heen.

VOORDEEL ► Dankzij gewasrotatie spreidt de landbouwer zijn risico. Bovendien heeft dit ook een gunstig effect op de bodem. Omdat er elk jaar een andere teelt op het veld staat, krijgen bodempathogenen en onkruiden minder kans om zich te ontwikkelen.

3. Mengteelten

We spreken van mengteelten wanneer meerdere teelten samen voorkomen op een veld. Dit kan gaan van kruidenrijk grasland, over mozaïekteelt tot strokenteelt.

VOORDEEL ► Teelten kunnen een gunstige invloed hebben op elkaar doordat ze de plaagdruk verminderen en verschillen in worteldiepte bij kruidenrijk grasland, zorgen bijvoorbeeld ook voor een betere bodemstructuur. Gebruik van vlinderbloemigen kan daarenboven door hun stikstoffixerend vermogen zorgen voor een verminderde behoefte aan kunstmest.

4. Groenbedekkers

Groenbedekkers kunnen worden ingezaaid na de hoofdteelt, maar ook net voor of samen met de teelt. Ze zorgen voor een bedekking van de bodem tussen 2 hoofdteelten.

VOORDEEL ► Door de bodem tussen twee teelten te bedekken, kan er minder afspoeling plaatshebben. Zo gaat er minder grond verloren. Groenbedekkers leveren ook organische stof aan de bodem, wat gunstig is voor waterabsorptie en -retentie.

5. Werken met materialen rijk aan organische stof

Organische stoffaanrijking kan bijvoorbeeld gebeuren met oogstresten, stalmest, compost, houtsnippers, ...

VOORDEEL ► Door organische stof in te brengen, bevordert je de sponswerking van de bodem. Hoe hoger het organische stofgehalte, hoe beter vocht kan indringen in natte periodes en hoe langer het vocht beschikbaar blijft in droge periodes. Ook zorgt het voor voedsel en habitatvorming voor het microbieel bodemleven, wat het bodemvoedselweb en de bodemstructuur ten goede komt.

6. Mestkwaliteit

Goede mest is mest die kan worden opgenomen door de plant. Daarom bemest je best daar waar het vlot beschikbaar is voor de plant in het betreffende groeistadium, gebruik je bij voorkeur stalmest of digestaat en zorg je voor aangepaste zaaiafstanden tussen de planten. Ook het mengen van verschillende mestsoorten, zodat je tot een ideale nutriëntensamenstelling voor het gewas komt, behoort tot de mogelijkheden.

VOORDEEL ► Een betere mestopname betekent een beter gewas en minder uitspoeling van nutriënten. De bodembiodiversiteit wordt hierdoor gestimuleerd, wat de bodemstructuur bevordert.

7. Boslandbouw of agroforestry

Boslandbouw is een teeltsysteem waarbij landbouwgewassen of veehouderij gecombineerd worden met de productie van houtige gewassen op hetzelfde perceel.

VOORDEEL ► Doordat zowel boven als onder de grond verschillende lagen ontstaan, kunnen licht, water en nutriënten efficiënter benut worden. Bovendien zorgen bomen voor een gezondere bodem en zijn ze de biotoop van vele diersoorten.

8. Beheer van houtkanten

Hagen, heggen en houtkanten omzomen weilanden, begeleiden beken en zorgen voor fysieke perceelsgrenzen.

VOORDEEL ► Houtkanten zijn een geschikte habitat voor bestuivers en plaagbestrijders. Verder komt bij het beheer van de houtkanten veel houtig materiaal vrij. Dat kan gebruikt worden om het organische stofgehalte van je bodem te verhogen (zie maatregel 5). En ten slotte verminderen houtkanten erosie.

9. Beheer van bloemenranden

Bloemenstroken kunnen aangelegd worden op akkerranden maar ook midden op het veld.

VOORDEEL ► Bloemen trekken bestuivers en/of plaagbestrijders aan. Een doordachte keuze is noodzakelijk om te vermijden dat je schadelijke soorten aantrekt. Bovendien zijn deze randen ook interessant als bufferstrook tussen akkers en waterlopen, omdat ze de uitspoeling van nutriënten of gewasbeschermingsmiddelen naar de waterloop voorkomen.

10. FAB-ondersteunende maatregel: fysische en biologische gewasbescherming

Dit is geen FAB-maatregel op zich, maar kan de andere FAB-maatregelen versterken.

VOORDEEL ► Fysische en biologische gewasbescherming hebben minder impact op de nuttige insecten, bodemleven, in en rond het veld. De aanwezigheid van deze organismen heeft dan weer een positieve invloed op de plaagbestrijding, waardoor er minder chemische gewasbeschermingsmiddelen nodig zijn. Zo ontstaat een positieve spiraal.

Drempels om met FAB
aan de slag te gaan

Drempels om met FAB aan de slag te gaan

Zoals u hiervoor kon lezen, zijn er heel wat voordelen verbonden aan functionele agrobiodiversiteit, zowel voor de landbouw, het milieu als de maatschappij in het algemeen. Waarom worden niet alle FAB-maatregelen even intensief toegepast? We voerden vele gesprekken met landbouwers en coördinatoren uit verschillende pilootgebieden. Daaruit kwamen een aantal bedenkingen, bezwaren en vooroordelen ten opzichte van FAB naar voor. We hebben ze samengevat onder 5 drempels.

Drempel 1

Landbouwers hebben een gebrek aan kennis over FAB

- Er blijkt zowel een gebrek aan kennis over implementatie van bepaalde FAB-maatregelen, als over hun positief effect op de gewasproductie.
- Men gaat ervan uit dat het implementeren van FAB-maatregelen moeilijk is.
- Landbouwers hebben niet altijd de tijd om zich te informeren over FAB-mogelijkheden voor hun bedrijf.
- Sommige landbouwers vertelden dat ze negatieve ervaringen hebben met FAB-maatregelen. Die waren vaak te wijten aan een gebrek aan kennis, waardoor er bijvoorbeeld plaaginsecten aangetrokken werden in plaats van de predatoren om ze te bestrijden.

Drempel 2

FAB-maatregelen vereisen soms een extra investering.

- Aan enkele FAB-maatregelen zijn ook extra kosten verbonden, zoals de aankoop van een ecoploeg, duurdere zaden om bloemenranden met de juiste soorten aan te leggen of de zaden in kruidenrijke graslanden die ook zijn duurder dan die van gangbare grassen.
- Gewasbeschermingsmiddelen zijn efficiënter en in verhouding dus goedkoper dan de arbeidsintensievere alternatieven zoals FAB.
- Landbouwgrond is sowieso al duur en levert een lage winstmarge op. Daar wil men niet verder aan knagen.

Drempel 3

Landbouwers vrezen meer plagen als ze FAB toepassen

- Men vreest opbrengstverlies en aantasting door plagen.
- Bij heel wat voedergewassen wordt de gewasbescherming uitbesteed. Bij veehouders is er zelfs een tendens om de volledige teelt van deze gewassen uit te besteden. Omdat de loonwerkers minder betrokken zijn bij het veld, is er een minder goede opvolging van plagen .
- Adviseurs opperen mogelijk (te snel) om te spuiten. De relatief lage extra kost aan gewasbeschermingsmiddel weegt voor landbouwers dan niet op tegen de risico's die ze anders lopen.

Drempel 4

Landbouwers hebben geen tijd voor FAB

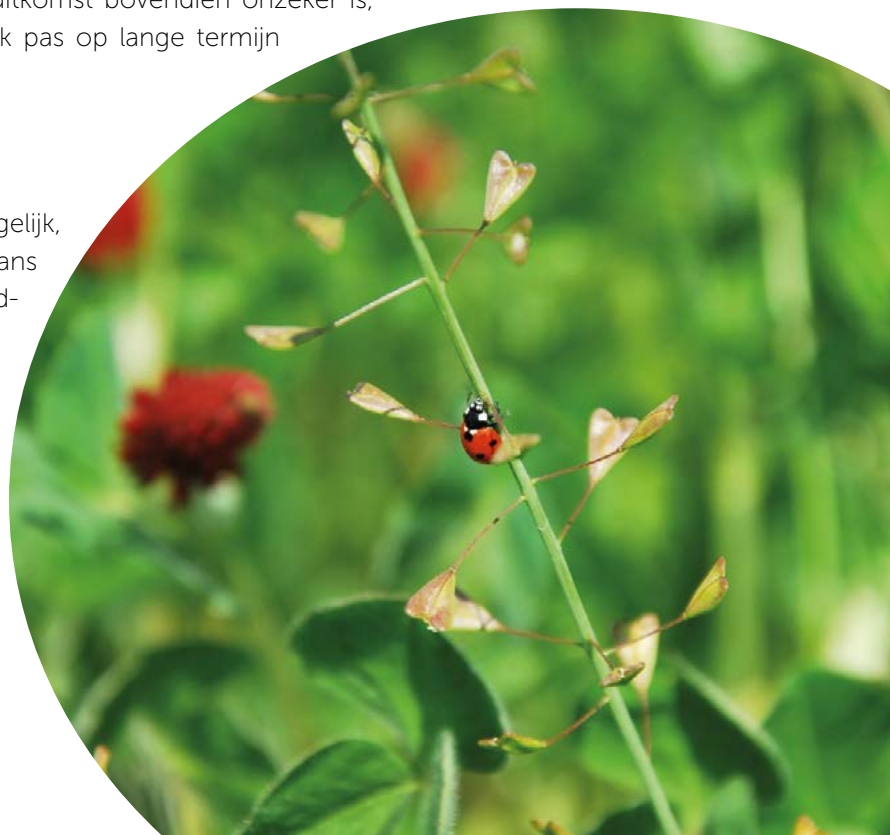
- Landbouwers vragen zich ook af of het wel de moeite loont om zich toe te leggen op FAB als ze niet eens zeker zijn of de maatregelen hen wel iets gaan opleveren. De voordelen van functionele agrobiodiversiteit zijn immers vaak pas merkbaar op lange termijn en te variabel.
- Jaarlijks doen landbouwers één verzamelaanvraag om hun Europese en Vlaamse subsidies en andere financiële compensaties aan te vragen. De overheid gebruikt deze aanvraag echter ook om informatie in te winnen over andere zaken, zoals de aanwezigheid van kleine landschapselementen. Om FAB-maatregelen te valoriseren, zou het dus logisch zijn dat nuttige biodiversiteitscriteria ook opgenomen zijn in de verzamelaanvraag. Maar landbouwers huiveren voor die bureaucratie. Ze vrezen dat de aanvraag te complex en onoverzichtelijk gaat worden.

Drempel 5

Het ontbreekt landbouwers aan positieve stimulansen om FAB toe te passen

- Als landbouwers in de verzamelaanvraag onvrijwillig een intekenfout maken (bijvoorbeeld bij het intekenen van kleine landschapselementen), lopen ze het risico op sancties die niet altijd in proportie staan tot de overtreding. Dat schrikt af.
- Diverse FAB-maatregelen zijn niet opgenomen in de agromilieumaatregelen van het Departement Landbouw en Visserij, noch in de beheerovereenkomsten (BO) of pre-ecoregelingen van de Vlaamse Landmaatschappij, noch in andere maatregelen van het Vlaams programma voor plattelandontwikkeling. Daardoor zijn de maatregelen weinig gekend én krijgen landbouwers geen vergoeding voor de inspanningen die ze op dat vlak leveren. Dat maakt sommige inspanningen niet rendabel voor de landbouwer, hoewel dit maatschappelijk van grote waarde is. De kosten en baten zitten hierdoor niet bij dezelfde partij. Dus waarom zouden de landbouwers er dan werk van maken?
- Algemeen is er een grote terughoudendheid ten opzichte van verandering. Routine is vertrouwd. Nieuwe maatregelen toepassen en een nieuwe mindset ontwikkelen, vraagt extra tijd en inspanningen. En dat terwijl de uitkomst bovendien onzeker is, en – in het geval van FAB – vaak pas op lange termijn merkbaar.

Door deze drempels weg te werken, waar mogelijk, geven we functionele agrobiodiversiteit een kans op slagen. En dat is goed nieuws voor de landbouwer, het milieu en de maatschappij.

10 aanbevelingen voor een FABuleuze toekomst voor de Vlaamse landbouw

10 aanbevelingen voor een FABuleuze toekomst voor de Vlaamse landbouw

Op basis van enerzijds de positieve bevindingen in de verschillende FAB-pilootgebieden en anderzijds de hindernissen die betrokkenen formuleerden, schuiven we 10 aanbevelingen naar voor. Zij zijn erop gericht om beleidsmakers te inspireren om de implementatie van de FAB-maatregelen op Vlaams niveau te faciliteren. Want een beleid dat landbouwers ondersteunt bij het omschakelen naar een duurzame productie die gestoeld is op functionele agrobiodiversiteit, maakt écht een verschil. Zowel voor landbouw, milieu als maatschappij.

Aanbeveling 1

Stimuleer onafhankelijke bedrijfsadviesdiensten rond FAB

Als het op gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen aankomt, zijn landbouwers vaak aangewezen op het (gratis) commercieel en technisch advies van de leveranciers van deze producten. Ook leerlingen in het landbouwonderwijs krijgen nog te weinig les over functionele agrobiodiversiteit, waardoor ze weinig weerbaar zijn. FAB streeft er echter naar om landbouwers minder afhankelijk te maken van die producten.

In Vlaanderen is KRATOS het platform waar landbouwers onafhankelijk bedrijfsadvies, inclusief een terreinbezoek, kunnen inwinnen. Verschillende organisaties zijn door KRATOS gemachtigd om op één of meerdere thema's onafhankelijk advies te verlenen. In het geval van FAB is het juiste advies enorm belangrijk. De juiste keuze van een soort kan namelijk bepalend zijn of schadelijke insecten worden aangetrokken of – omgekeerd – de predatoren van die schadelijken. Als FAB-maatregelen verkeerd toegepast worden, kunnen ze ondoeltreffend zijn en zelfs nadelige gevolgen hebben.

Aangezien FAB-kennis nog niet wijdverspreid is binnen KRATOS, bevelen wij een tweeledige strategie aan. **Enerzijds raden we aan om FAB als afzonderlijke adviesmodule toe te voegen aan het aanbod van KRATOS. Anderzijds stellen we voor om FAB-trainingsprogramma's op te zetten voor adviseurs van bestaande bedrijfsadviesdiensten.**

Voor een thema als FAB zijn die observaties op het terrein van heel groot belang voor het welslagen van maatregelen. Een

trajectbegeleiding is in die zin zeker interessant omdat het advies geen momentopname is. Door alle observaties en adviezen samen te brengen, kan kennis gedeeld worden. Wanneer landbouwers een gelijkaardige vraag hebben, zouden ze de krachten en adviesvragen kunnen bundelen zodat de expert niet één maar meerdere terreinbezoeken kan doen.

Zo kunnen adviseurs vanuit hun expertise en observaties landbouwers bijstaan in FAB-thema's zoals bodembeheer, bestrijding van plagen en ziekten, en biodiversiteitsbeheer. Onder impuls van deze

onafhankelijke adviseurs kunnen landbouwers over de grenzen van wetgeving en beleidsdomeinen heen kijken, zodat ze wegwijs worden in subsidies, beheermaatregelen en risicomanagement.

Aanbeveling 2

Verbreed het systeem van waarnemingen en waarschuwingen

Het huidige systeem van 'waarnemingen en waarschuwingen' (W&W) focust nog te veel op plaagorganismen. Er is weinig aandacht voor de natuurlijke vijanden van gewassen, zoals bijvoorbeeld de aanwezigheid van zweefvlieg en lieveheersbeestje bij de bestrijding van graanluis. Toch is kennis over aanwezigheid van die natuurlijke vijanden belangrijk, want het is het evenwicht tussen de plagen en de natuurlijke vijanden die de potentiële schade aan het gewas bepaalt. Meer accuratere waarnemingen van plagen en nuttigen kan daarom helpen om het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen te verminderen en indien nodig selectievere middelen te gebruiken. In de wortelteelt en biologische fruitteelt is dit alvast gangbaar. **We pleiten voor een W&W met aandacht voor zowel plagen als nuttigen dat betaalbaar en toegankelijk is voor alle Vlaamse land- en tuinbouwers.**

W&W kan proactief oplossingen aanreiken voor landbouwers die geconfronteerd worden met externe veranderingen in het teeltproces. Door vogelafwerende middelen rond zaden te beperken worden zaden steeds vaker weggepikt door vogels, dat was te voorzien maar landbouwers werden niet geïnformeerd vanuit het W&W. Toen de neonicotinoïden verboden werden, was het te verwachten dat er problemen met luizen zouden opduiken. Toch werd niet proactief onderzocht hoe die luizen zonder neonicotinoïden bestreden konden worden. Eenzelfde informatie nood komt eraan als het neerkomt op de effecten van de klimaatverandering op de plagen. Sommige plagen zullen verergeren door de extremere weersomstandigheden, andere verminderen.

Om FAB-landbouwers optimaal te ondersteunen, bevelen wij aan dat de W&W-schadedrempels worden verfijnd en dat landbouwers ondersteund worden door adviseurs die hen helpen bij het vaststellen van de schadedrempels. Schadedrempels worden zo op bedrijfsniveau toegepast en vormen een meerwaarde voor de landbouwer die FAB-maatregelen implementeert.

Aanbeveling 3

Bevorder de samenwerking en kennisdeling tussen landbouwers rond FAB

De positieve effecten van functionele agrobiodiversiteit houden niet op aan de grens van een veld of een landbouwbedrijf. Door op landschapsniveau samen te werken, ontstaan er synergiën tussen landbouwbedrijven.

En die samenwerking is bevorderlijk voor de robuustheid van het ecosysteem en de biodiversiteit in het algemeen.

We pleiten voor het ondersteunen van landbouwers die samenwerken rond FAB. Om de samenwerking tussen landbouwers op het terrein te ondersteunen, is het aangewezen dat groepen landbouwers als begunstigde kunnen optreden voor agromilieu- en klimaatmaatregelen (zoals beheerovereenkomsten en (niet-productieve) investeringen). Dit maakt het gezamenlijk beheer van FAB-maatregelen mogelijk of vergemakkelijkt het. Met zo'n gezamenlijke middelen zou bijvoorbeeld een geheel van houtkanten via één beheercontract beheerd kunnen worden en er zou bijvoorbeeld een hagendorser kunnen aangekocht worden die de landbouwers kunnen gebruiken voor een efficiënter hagenbeheer.

Via de steun voor samenwerkingsverbanden zouden de organisatorische kosten verbonden aan die samenwerking kunnen gedekt worden (cf. producentenorganisaties). We denken daarbij aan

kosten die gepaard gaan met o.a. de opmaak van collectieve beheerplannen, monitoring, kennisuitwisseling, vorming en communicatie.

Het toekennen van een bonus aan groepen landbouwers die FAB-maatregelen op landschapsschaal organiseren en coördineren, zou een extra stimulans kunnen zijn om samen de schouders te zetten onder een sterke, breed gedragen functionele agrobiodiversiteit.

Tot slot, pleiten we ook voor **meer kennisdeling tussen gangbare en biolandbouwers, met betrekking tot gemeenschappelijke FAB-uitdagingen**. Biolandbouwers beschikken over bijzonder werkzame bedrijfsnetwerken. Toch zijn ze weinig toegankelijk voor andere landbouwers, en dat staat kennisdeling in de weg. Meer openheid tussen verschillende netwerken zou nuttig zijn. Bovendien zou zo'n bedrijfsnetwerk ook kunnen opgericht worden voor landbouwers die met FAB bezig zijn.

Aanbeveling 4

Geef ruimte voor FAB in de operationele groepen en demoprojecten

Vandaag werken de operationele groepen¹ (OG's) en demonstratieprojecten vooral rond actuele thema's. Nochtans zijn ze de ideale plaats om toekomstige uitdagingen te bespreken en innovatieve thema's te initiëren. Er is in die groepen immers heel wat waardevolle terreinkennis beschikbaar. Wij pleiten er dus voor dat ze toekomstgerichte ontwikkelingen in landbouw, landschap en agrobiodiversiteit versnellen. **Om dit te stimuleren, raden we aan om enkele FAB-ondersteunende criteria te bepalen die bijdragen aan de ecologische en economische veerkracht van landbouwbedrijven binnen een veranderend klimaat.** We denken dan bijvoorbeeld aan criteria die bijdragen aan het sluiten van kringlopen, een lagere input van externe hulpbronnen, een verminderde ziekte- en plaagdruk, betere bestuiving, betere bodem- en waterconservering/kwaliteit.

Bij het goedkeuren van nieuwe onderzoeksprojecten van operationele groepen of demonstratieprojecten met betrekking tot duurzame landbouwpraktijken, kunnen die criteria een leidraad zijn: aan hoe meer criteria een project beantwoordt, hoe groter de kans dat het goedgekeurd wordt. Aangezien de OG's flexibel samengesteld kunnen worden, liggen hier zeker kansen voor een nieuwe aanpak.

Aanbeveling 5

Vereenvoudig informatiebundeling via de verzamelaanvraag

Wanneer een landbouwer zijn verzamelaanvraag online invult, zijn een aantal zaken al automatisch ingetekend op zijn percelen en enkel te verifiëren. Als de landbouwer nieuwe landschapselementen aanlegt, moet hij die kleine landschapselementen (KLE's) zelf intekenen. Dat is precisiewerk waarbij fouten snel zijn gemaakt. Wij suggereren om lange smalle KLE's (hagen bijvoorbeeld) als lijn in te laten tekenen en niet als polygoon, waardoor minder fouten in aangeduide oppervlakte gemaakt kunnen worden. **Het intekenen van bestaande KLE's op de verzamelaanvraag kan dus eenvoudiger en gebruiksvriendelijker.**

Op dit moment worden landbouwers op geen enkele manier aangemoedigd om meer ecologisch aandachtsgebied na te streven dan verplicht opgelegd wordt. Inspanningen moeten gewaardeerd worden. **Wanneer een landbouwer meer dan de verplichte oppervlakte EAG realiseert en onderhoudt, zou hij hiervoor vergoed kunnen worden.**

1. Geïnteresseerde land- en tuinbouwers, adviseurs, onderzoekers, ondernemers en/of andere actoren kunnen zich organiseren in een 'operationele groep' rond een concreet vraagstuk uit de praktijk waarvoor ze samen naar een innovatieve oplossing zoeken. Een operationele groep moet zo samengesteld zijn dat de uitvoerders beschikken over de juiste/vereiste expertise voor het welslagen van het samenwerkingsverband.

Aanbeveling 6

Voorzie eenjarige en breed inzetbare agromilieumaatregelen voor FAB

Een landbouwer die FAB-maatregelen implementeert, doet dit niet van de ene dag op de andere. FAB vereist een andere manier van werken en die moet passen binnen een economische bedrijfsvoering. Als landbouwers zelf de gunstige effecten van FAB kunnen ervaren dankzij een éénjarige beheermaatregel, zullen ze makkelijker de stap naar een verbintenis op lange termijn zetten. Bovendien kunnen hun positieve ervaringen ook andere landbouwers overtuigen. **We pleiten ervoor dat éénjarige ecoregelingen inzetbaar zijn voor alle FAB-maatregelen zodat ze als opstap naar meerjarige beheerovereenkomsten fungeren die geografisch breed inzetbaar zijn.**

Meerjarige beheerovereenkomsten bieden daarbij het voordeel om de langeretermijnimpact van FAB-maatregelen te verhogen (zeker voor meerjarige beheerelementen zoals KLE's). Daarom is het aan te bevelen dat zowel de ecoregelingen als de beheerovereenkomsten in het agrarisch gebied in heel Vlaanderen toegepast kunnen worden en niet enkel in specifieke afgebakende gebieden.

Wanneer beheerovereenkomsten rond het beheer van houtkanten enkel mogelijk zouden worden in specifieke beheergebieden (en er bovendien geen ecoregelingen ter vervanging voorzien worden), dan dreigt het soms moeizaam opgebouwd draagvlak en de natuurkwaliteit achteruit te gaan. Een houtkant levert belangrijke ecosysteemdiensten, maar het beheer ervan vraagt tijd en de positieve gevolgen voor de landbouwer zijn pas op langere termijn zichtbaar. **Door functionele agrobiodiversiteit overal in het agrarisch gebied toe te passen, kunnen ecologische verbindingen gerealiseerd worden die een meerwaarde vormen voor de biodiversiteit. En dit niet alleen op perceels- maar ook op landschapsniveau, en bij uitbreiding in heel het agrarische gebied.** Daarbij is het belangrijk dat vergoedingen in verhouding staan tot de geleverde inspanningen en het risico dat landbouwers bereid zijn te nemen in hun engagement voor de functionele agrobiodiversiteit.

Aanbeveling 7

Waardeer de kennisontwikkeling, resultaten en risico's op het terrein.

We pleiten ervoor om (1) meer flexibiliteit aan landbouwers te verlenen bij het toepassen van FAB-maatregelen en (2) in de vergoeding ervan rekening te houden met de resultaten en de onvoorspelbaarheid van de maatregelen op de opbrengst.

Landbouwers volgen dagelijks talloze regels zonder ruimte voor eigen initiatief. Toch hebben ze heel wat kennis over zaken waarmee ze goede resultaten boeken op het terrein of wat juist niet werkt op een perceel. Die terreinkennis kan nuttig zijn in functie van samenwerkingen en leerprocessen met andere landbouwers, adviseurs en overheidsinstanties. **Door de aandacht te verschuiven van prescriptieve regels (wat moet?) naar resultaten (wat werkt?), zullen landbouwers zich meer gewaardeerd én**

Uitdagingen van landbouwers kunnen met FAB-maatregel

	Landbouw kwaliteit	Ziekten en plagen	Bestuiving	Water kwaliteit en waterbehoud
Uitdagingen op jouw boerderij	<p>Uitdagingen op jouw boerderij</p> <p>Mogelijke FAB-maatregel</p>	<p>Uitdagingen op jouw boerderij</p> <p>Mogelijke FAB-maatregel</p>	<p>Uitdagingen op jouw boerderij</p> <p>Mogelijke FAB-maatregel</p>	<p>Uitdagingen op jouw boerderij</p> <p>Mogelijke FAB-maatregel</p>

maatregelen:

- Agroforestry
- Houtkantenbeheer

gemotiveerd voelen. Op die manier zullen ze ook meer gestimuleerd worden om bij te leren over FAB en hoe de effectiviteit van maatregelen te verhogen.

Omdat het systeem van resultaatmonitoring de landbouwer ruimte geeft voor eigen inbreng, kan het ook op korte termijn tot betere resultaten leiden. Wanneer het resultaat uitblijft en de landbouwers niet meteen weten waaraan dit te wijten is, geven de landbouwers wel aan dat ze weinig tijd hebben om het fijne ervan uit te zoeken. Sowieso is het dan belangrijk dat de landbouwer zijn aanpak evalueert en samen met collega's bekijkt hoe hij het beter kan doen. **Een samenwerking tussen landbouwers en experts inzake functionele agrobiodiversiteit kan hierbij ook interessant zijn** (cf. aanbevelingen 1,2 en 3). De landbouwer staat er niet alleen voor en opgebouwde kennis kan zo gedeeld worden met andere groepen landbouwers.

De **positieve impact van FAB-maatregelen gaat vaak ruimer dan het beheerelement zelf.** Wanneer bijvoorbeeld minder bespuitingen met gewasbeschermingsmiddelen nodig zijn in het perceel naast een akkerrand of een houtig element, zorgt dit voor een bijkomende biodiversiteitswaarde.

De keerzijde is wel dat de toepassing van FAB-maatregelen een zeker risico kan inhouden op lagere opbrengsten, wat een belangrijke drempel is voor landbouwers (zie hoger). Gewasbeschermingsmiddelen geven voor de gangbare landbouwer meer garantie op een goede opbrengst dan niet spuiten en goed monitoren – het vraagt bovendien minder tijd dan de tweede optie. Als landbouwers hun bedrijfsvoering wijzigen, zou een tussenkomst die een eventuele inkomensderving vergoedt, hem/haar misschien wel over de streep trekken. **Onze suggestie is om in het vergoedingspakket van een FAB-maatregel rekening te houden met dit risico-aspect.**

Aanbeveling 8

Stem de FAB-maatregel af op de teelt

Vanuit de functionele agrobiodiversiteit dragen meerjarige randen de voorkeur weg. Door mengsels flexibel samen te stellen kan zo'n rand voor meerdere teelten functioneel. In het systeem van teeltrotatie is dat zeker nuttig. Toch moet een éénjarige rand die met de teelt roteert ook tot de mogelijkheden behoren.

Beheerovereenkomsten (BO's) laten weinig dynamiek toe. Een landbouwer wordt betaald om één maatregel te implementeren en die gedurende 5 jaren aan te houden op dezelfde locatie. Door deze manier van werken, wordt wél het nut van de BO op de omgeving benadrukt, maar wordt er weinig belang gehecht aan het potentieel van de BO voor de landbouwer zelf. **Het zou voor de landbouwer zinvol zijn als hij de rand mee kan laten roteren met zijn teelten waarvoor de rand functioneel is. Iets wat nu niet mogelijk is binnen de strikte bepalingen van de beheerovereenkomst.**

Een beheerrand moet dus (ook) functioneel zijn voor de teelt. Dan pas wordt hij nuttig bevonden door de landbouwer. De samenstelling van de rand moet kunnen variëren naargelang de teelt waarlangs de beheerrand ingericht wordt. Bij sommige gewassen is het nuttig om bloemen te zaaien die bestuivers aantrekken; bij andere gaat de voorkeur uit naar bloemen die de ideale habitat voor plaagbestrijders vormen. We stappen zo af van een vaste lijst mengsels die standaard gebruikt kunnen worden. **Landbouwers en adviseurs kunnen zelf mengsels voorstellen aan VLM die het gebruik ervan kan goedkeuren. Er moet dus meer flexibiliteit zijn bij de samenstelling van mengsels voor bloemenranden.**

Aanbeveling 9

Zorg dat bredere wetgeving de FAB-maatregelen niet ondermijnt

Verskillende wetgevingen spreken elkaar nog te vaak tegen. Daardoor verdwijnt een nobele doelstelling in het niets als gevolg van andere wetgeving die andere doelen vooropstelt. Die tegenstellingen in de wetgeving leiden ertoe dat landbouwers te weinig rechtszekerheid hebben en dus geen verandering starten in hun bedrijfsvoering. Ze moeten dus weggewerkt worden als we landbouwers willen stimuleren om aan de slag te gaan met functionele agrobiodiversiteit. We benadrukken op dit vlak ook het belang van samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen om tot een eenduidig beleid te komen.

Het is algemeen geweten dat koolstofopslag en organische stofopbouw de bodemkwaliteit bevorderen. Toch is er overkoepelende wetgeving die dat ondermijnt. Het **Vlaamse mestbeleid** dat uitvoering geeft aan de bepalingen van de Europese Nitraatrichtlijn (91/676/EEG) legt de aanvoer van organisch materiaal aan banden. Een hoog organisch stofgehalte geeft immers een grotere kans op een te hoog nitraatresidu, met sancties en maatregelen tot gevolg. Om dit risico te vermijden, nemen landbouwers logischerwijze hun toevlucht tot kunstmest om voldoende kwalitatief voeder te produceren. Dit voorbeeld toont duidelijk aan hoe de mestwetgeving botst met het streven naar een goede bodemvruchtbaarheid.

Wat de meting van het nitraatresidu betreft, pleiten we ervoor om er rekening mee te houden dat het verband tussen organisch stofgehalte, mineralisatie en nitraatresidu steeds beïnvloed wordt door verschillende factoren. **We bevelen dan ook aan om het moment waarop het nitraatresidu wordt gemeten, te herbekijken in functie van de teelt, het oogsttijdstip en de weersomstandigheden.**

Ook de **Vlaamse afvalwetgeving** steekt stokken in de wielen van FAB. Op dit moment worden niet-bedrijfseigen natuurlijke reststromen binnen deze wetgeving als afval gezien. Dat betekent dat bijvoorbeeld bedrijfsvreemde houtsnippers niet in de bodem mogen ingewerkt worden zonder bijkomend papierwerk. Zo'n maatregelen zijn een gemiste kans, want kringlopen kunnen niet gesloten worden en reststromen worden niet gevaloriseerd.

We wensen er tenslotte in dit kader op te wijzen dat de huidige wetgeving problematisch is wat de combinatie van houtsnippers en mest betreft. Die combinatie is heel goed om het koolstofgehalte in de bodem te verhogen, wat de bodemkwaliteit bevordert en deze weerbaarder maakt tegen extreme weersomstandigheden. In de wetgeving heeft deze combinatie echter het statuut van dierlijke mest en is ze bijgevolg onderworpen aan de desbetreffende regelgeving. Daardoor is een optimaal gebruik van deze grondstoffen niet mogelijk en wordt het streven naar een kringlooplandbouw ondermijnd.

De wetgeving dient op een aantal vlakken dus gewijzigd te worden zodat landbouwers ongehinderd biodiversiteitsbevorderlijke maatregelen kunnen toepassen.

Aanbeveling 10

Onderzoek de toepassing van en interacties tussen FAB-maatregelen zodat ze een optimaal resultaat opleveren.

Uit onderzoek en experimenten in het kader van het FABulous Farmers-project is gebleken dat de toepassing van FAB-maatregelen overwegend positief is. Wat echter typisch is voor de functionele agrobiodiversiteit, is dat er allerlei wisselwerkingen spelen. Zo is er bijvoorbeeld de wisselwerking tussen een bloemenrand en het veld dat ernaast ligt. Daardoor is het belangrijk om te zoeken naar het ideale zaaitijdstip en de samenstelling van bloemenranden in functie van het teeltschema van het veld dat ernaast ligt. Ook kunnen verschillende FAB-maatregelen mekaar versterken. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de verschillende maatregelen met een positief effect op de bodemkwaliteit.

Bovendien zijn er ook heel wat synergiën mogelijk tussen FAB-maatregelen en landschapscontext. Zo telt de regio Merode veel melkveehouders, waardoor er ook veel maïs en gras is. Daardoor zijn dankbare FAB-maatregelen in deze regio vooral bodemgerelateerd (groenbedekkers, gebruik van organische meststoffen, vruchtwisseling en kruidenrijk grasland). In het Pajottenland daarentegen is er een groter aandeel akkerbouwers, waarbij bestuiving en plaagcontrole een belangrijk aspect is. Daardoor zal men daar meer gericht zijn op bijvoorbeeld de inzet van bloemenranden.

Het loont de moeite om al die wisselwerkingen en potentiële synergiën verder te onderzoeken, zodat de FAB-maatregelen tot een optimaal resultaat leiden voor landbouw, milieu en maatschappij. Dit zijn alvast enkele suggesties voor waardevolle onderzoeksinitiatieven:

- Ontwikkelen van proeftuinen met meerdere belanghebbenden die samenwerken aan innovaties met impact;
- Verbeteren van het inzicht waar FAB-maatregelen het best kunnen worden geplaatst om het hoogste rendement te behalen;
- Kwantificeren van de economische en milieu-afwegingen bij het gebruik van FAB-maatregelen;
- Begrijpen hoe verschillende FAB-maatregelen op elkaar inwerken om de beste resultaten te bereiken;
- Bepalen hoe FAB-maatregelen effectief moeten worden uitgevoerd en in de tijd moeten worden beheerd;
- Bepalen van de meest doeltreffende manieren om landbouwers aan te moedigen FAB-maatregelen te testen;
- Onderzoeken hoe W&W (incl. de detectie van nuttigen) op een kosteneffectieve manier kan uitgerold worden (bvb. Dmv het gebruik van digitale tools en artificiële intelligentie).
- Onderzoeken op welke manier schadedrempels efficiënt bepaald en ingezet kunnen worden;
- Onderzoeken op welke manier FAB-maatregelen optimaal renderen voor de bodem;
- Onderzoeken op welke manier natuurlijke plaagbestrijding gecombineerd kan worden met (selectieve) gewasbeschermingsmiddelen voor plagen waar (nog) geen natuurlijke vijanden voor bestaan.

Besluit

Functionele agrobiodiversiteit focust op de elementen van biodiversiteit die ecosysteemdiensten leveren aan de landbouw, en ook voordelen opleveren voor het milieu en de samenleving als geheel.

De FABulous Farmers-pilootprojecten in zes Europese landen hebben duidelijk gemaakt dat FAB tastbare voordelen voor landbouwers oplevert, bijvoorbeeld door verbeterde bestuiving, natuurlijke plaagbestrijding en betere oogsten. Bovendien ondersteunt FAB ook de instandhouding en de toename van de biodiversiteit omdat ze de behoefte aan externe middelen zoals gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest vermindert.

In dit beleidsdocument doen we 10 beleidsaanbevelingen om de invoering van FAB-maatregelen door landbouwers te bevorderen en de doeltreffende uitvoering ervan te verbeteren. Dat draagt bij aan een duurzame landbouwproductie. En die heeft ook een positieve impact op onze leefomgeving in haar geheel.

We hopen dat onze beleidsaanbevelingen beleidsmakers motiveren om de drempels die er soms nog zijn, weg te werken. Zo hopen we op de ingeslagen weg verder te gaan met de promotie van functionele agrobiodiversiteit op Vlaams en Europees niveau.

Werkten mee aan deze nota

Meer info

www.nweurope.eu/projects/project-search/fabulous-farmers/